

Részlet a csekei református temetőből (Fotó: Orbán Domonkos)

Vörösmarty Mihály KÖLCSEY

Nap vala értelmed, jó szíved, csillagok és hold:
Egy nagy természet fényköre húnyt le veled.

■ (1844)

„A kedves elköltözött”

Részletek Kölcsey Antónia és Obernyik Károly naplójából Kölcsey Ferenc utolsó napjairól

„1838. augusztus 30. Alig szedhetem gondolatimat annyira rendbe, hogy leírhassem halálát, s azt megelőző betegségét, bár nekem mindég édes a róla való emlékezés. Augusztus 15., azután való nap, midőn Bárány Wesselényi elment, kedves elhunyt bátyám Fejérgyarmatra valamely repositionális per eligazítása végett utazott, s az útba eső jövén rája, megázott, s Gyarmatra érkezvén, oly rosszul érzé magát, hogy kéntelen volt ágyba feküdni, s igen nehezen végezheté elnöki hivatalát. Másnap hazaérkeztek könnyebben volt, de szombaton – ismét másnap – igen nagy fő- és gyomorfájdalmat érze, előbb fázással, később hőséggel kísérve; azonban ekkor még előadható, s pedig tréfásan, gyarmati repositióját, s nagy örömeinkre meglehetősen vidáman beszélgette velünk. Vasárnap ismét felkelt, s gyengeségét kivéve jól érzé magát, olvashatott is – ez vala utolsó olvasása! –, nyájasan, sőt nevetve beszélt velünk. Hétfőn rosszabbul lett, s igen panaszkodott fej- s gyomorfájdalmairól s rendkívüli gyengeségéről. Mindnyájan azt hívénk, hogy harmadnapos hideglelésé van, s javasolánk neki orvost hozatni, de sohase volt bizodalma az orvosi tudományban, s most is a természetre akará magát bízni. Gondolatai ez éjjel igen hevesek valának, s őt igen nyugtalaníták. Kedden megint ágyba s nagyon elgyengül-

„A szatmárcsekei ref.
anyakönyvben csupán
ennyi feljegyzés: a temetés
napja augusztus 25.
A halott neve: Kölcsey
Ferenc. Állapotja:
nemes. Életéstartója:
49. Nyaravárája: forróház.
Halálnapja:
augusztus 24.”

ve lelénk, bennünket szokott szívességével fogada, s elbeszélé, hogy orvos volt nála, ki betegségét hamar elmúlónak mondá, s ki néhány orvosi szert tanácsla neki, melyekért ő már el is küldött. Panaszkodott szomjúsága felől, s ivott is néhány csepp igen hideg vizet, s karjait is mosatá szinte hideg vízzel. Szerdán oly rosszul érzé magát, hogy Tamásy doktort elhozatá, ki betegségét igen veszélyesnek mondá. – »Apollónak mondom, ha kigyógyít« – szóla neki a kedves elköltözött, mert már kezdé reménye az élethez tűnni. Ez éjjeltől fogva többé nem volt magánál. Rokonit már nem ismérte. Minden lehető próbák elővétettek most a kedves élet megtartására, de hasztalan. Pénteken augusztus 24. reggel 10 óraker kimúlt az.

1838. szeptember 11. Hogy írhatnám le azon fájdalmakat, melyeket az átszenderült rokonai éreztek ekkor, s a számtalan keserű könnyeket hogy írhatnám le! Midőn meghallám az iszonyú „meghalt” szokat, már nem lelheték könnyüket, egész világ felfordult előttem, gondolatim, érzésim elakadának egy pillanatig, nem vala erőm sírni, s mellyemet és fejemet szinte szétrepenni érzém, nem gondolhatám még, mit vesztettem, csak azt, hogy vesztettem. Később sírhaték, s e könnyük enyhítének. Azonban fejfájásom mindég nőtt. Anyám Tiszaújlakra volt kénytelen menni, némi temetésre tartozókat bevásárlandó; engem nem mert betegen elhagyni, s magával vitt. Útközben főfájásom nem enyhült, mert bármit beszélék is, elhunyt bátyám mindég képzeletem előtt lebegett. Hazajövén, anyám még meglátogatá a halottas háznál Ádámné nénit, nekem, apámnak, ki nagy mellfájdalmat kapott, itthon kelle maradnom. Igen rossz éjünk volt. Másnap reggel, midőn a gyászos házhoz menénk, több vigasztaló vendégeket találánk ott. A víg szeszélyű Luby Ágnes mindenképp igyekezék engem felvidítni, de hogy tudhaték én víg lenni, midőn mindég hallám azon kopogásokat, melyeket kedves bátyám koporsója csinálásánál okoztak. Délután mintegy 4 óraker volt a temetés, rémítő gondolat, szeretteinktől örökre elválasztatni, s e rémítő perc jelen vala. Az egyszerű temetés egész folyamatját tisztán nem tudom. Engem nem engedének bátyám sírházához. A templomba nem volt már erőm mehetni, s hazakísértek.

Mindnyájunkat igen megzavart kedves bátyánk elvesztése. Apám nagy mellfájást, anyám fejfájást szenvedett, melyek szinte két hétig tartanak. Én különben is gyenge alkotású vagyok, s nem bírhaték fájdalommal, beteg levék, s több napig ágyba fekvém. Éjeim álmatlanul s igen kínosan töltém, mindég előttem állott a szeretve tisztelt elhunyt, sárga meredt kezeivel, behullott szemeivel s arcaival, úgy, mint halotti ágyán látám, és mindég csak így volt képzeletemben. Midőn betegségem múlt, s felkelheték már, oly gyenge voltam, hogy alig tudhaték járni is. [...]

Ádámné néni igen bús – érzi, mit veszített. Ő a rokont, barátot, atyai jóltévőt szánja, érzi, mi vala az átköltözött gyermekének. Kálmán még nem tudja felfogni veszteségét. – –

Báró Wesselényinek csakhamar megírom kedves bátyám halálát. A nemeslelkű férfi fájdalma igen mély lesz bizonyval lelkes hív barátja elvesztésén, kit ő mint nagy polgárt és hazafit is becsült.”

■ (Lásd: KÖLCSEY Antónia *Naplója*, s. a. r. GÁBOR Júlia, Magvető, Bp., 1982, 21–24.)

„1838. augusztus 22. Kölcsey e napokban szüntelen nagybeteg volt. Ő nyugtalan és türelmetlen beteg. Tamássy orvos azt mondá, hogy az öregúr nyavalyája az éjjeli-nappali megerőltetett munkálkodástól ered.

Augusztus 29. Ez egész héten, mióta a napló folyama megakadt, több nevezetes dolog történt. Fájdalom, hogy azok a szomorúság, mégpedig mély szomorúság bélyegét viselik. Nevezetesek lesznek e napok mindig előttem. De nemcsak előttem, még a későbbi maradék előtt is.

23-án eljövén Tamássy minden lehető operatiót véghezvitt. Kölcseyre nádályokat ragasztott, hólyaghúzórt tett gyomrára, nyakára, tornát lábára. Ez nap délig jobban is volt; de délután ismét, mégpedig nagyon rosszul lett. Estvefelé már eszmélet nélkül is beszélt; kétszer emeltem őt ágyában fel; mivel maga erejétől felülni képes nem vala. Minél közelebb jött az éj, annál terhesebb lett a nyavalya. Sötét vészterhes felhők boríták el a látkört mindenfelé, s mintha a természet is bosszankodnék, vagy gyászolna, vagy mintha minden csapását ki akarná önteni, omlott a zápor, s a dörgés és villám egymást érte. Az orvos vacsora után Kölcsey János úrhoz küldött; mivel úgymond a beteg állapotát semmiképp sem szereti. Elmentem a villámok fényinél. Egész éjjel virasztottunk, s én hajnalban dőltem kissé ágyamba. A beteg egész éjjel nyugtalan vala, hánykódott s nem eszmélt, de félrebeszélve szüntelen azt mondogatá: hogy bocsássák őt, s néha káromkodásra is fakadt. 24-én reggel ismét jókor felkelék. Már ekkor csendesebb lett. Tíz óra tájban elkezdett haldoklani, s csendesen kimúlt.

Szeptember 3. Most ismét írok néhány sort a múlt napokról, melyek leginkább mély fájdalomban suhantak el. Fájdalomban az elhunytért. 25-én volt a nap, melyen honunk nagy dalnokát letettük az örök nyugalom helyére. Én is vittem az ő hült tetemeit. Gyászban kelt és nyugodott felettünk a nap. Ágnes e napokban nálunk mulatott, s némi kárpótlást adott szegény szívemnek a veszteségért bájos társasága, ha rám nézve ugyan valami csak részben is pótolhatná a veszteséget. Kölcsey emlékezetének tisztán, de vérző fájdalommal kell előttem állani.”

■ (Lásd: OBERNYIK Károly *Naplójából* = KÖLCSEY Antónia *Naplója*, Magvető, Bp., 1982, 191–193.)

Caspar David Friedrich: *A temető bejárata*, olaj, vászon, 143 x 110 cm, 1825 (Drezda)

„Kölcsey Ferenc A KÉT SÍR

Klopstock után I.

Ki sírja ez?
„Vándor Rochefokoé.”
Kié ez a még porhanyóbb?
„Kordae fekszik itt.” –

Megyek s virágokat szedek,
Sírhalmozatok behinteni,
Mert a hazáért haltatok –
„Ne szedj” –

Megyek, s szomorfüzt ültetek,
Mely lengjen sírotok felett,
Mert a hazáért haltatok!
„Ne ültess – –

De majd ha sírni tudsz;
(Látjuk tekintetedben
Jó vándor azt,
Hogy nem tudsz sírni még te)

Jöjj akkor sírjainkhoz vissza,
És sírj,
De vérkönyűket!
Mert hiában haltunk a hazáért!”

■ 1813